

DERDE ONDERZOEK

FENOMENOLOGIE EN EMPIRISCHE MENSCHENKUNDE

I. DIALECTISCHE FENOMENOLOGIE

HISTORISCHE INLEIDING IN DE PROBLEMATIEK

Men is er tegenwoordig – met name in Nederland – aan gewend zonder de minste aarzeling van ‘fenomenologische psychologie’, een ‘fenomenologische antropologie’, een ‘fenomenologische psychiatrie’ etc. te spreken. Zij, die deze moderne slagwoorden gebruiken, weten niet altijd precies wat ze betekenen. In feite heersen dan ook zelfs onder hen, die op wetenschappelijk gebied enigszins samenwerken, dikwijls aanzienlijke verschillen van mening. Komt het tot een discussie, dat doet ieder een beroep op een bepaalde auteur, die hij als fenomenoloog beschouwt, zonder hem in het geheel der fenomenologische beweging historisch te kunnen situeren.

Op de beoefenaar van een menswetenschap zou trouwens kennisgeving met de voorgeschiedenis der fenomenologie verwarrend werken. Hij zou namelijk constateren, dat vele grote fenomenologen in hun kritiek op het empirisme zo ver zijn gegaan, dat ze de gehele empirische menskunde van hun tijd hebben verworpen; dat ze het wetenschappelijk objectivisme zo scherp hebben veroordeeld, dat ze van objectiviteit niet meer hebben willen horen. Op het eerste gezicht schijnen ze eenvoudig anti-sciëntisten te zijn.

Laten wij dit aan de hand van enige historische beschouwingen toelichten. – In de ontwikkeling van Edmund Husserl zou men tenminste drie fasen van anti-empirisme kunnen onderscheiden. In zijn ‘Logische Untersuchungen’ (eerste druk 1900, 1901) toonde hij op scherpzinnige wijze de onmogelijkheid aan, de wetten der logica uit de resultaten der ervaringswetenschappen af te leiden. In zijn ‘Ideen zu einer reinen Phänomenologie . . .’ (eerste druk 1913) verdedigde hij het goede recht van de ‘Wesenswissenschaften’ tegen de dominerende invloed der ‘Tatsachenwissenschaften’. De kritiek van Husserl culmineerde in het reeds vermelde werk: ‘Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie’ (voor het eerst gedeeltelijk gepubliceerd in 1936). De crisis van de moderne wetenschappen wordt veroorzaakt door de metafysische blindheid

van haar beoefenaars, betoogde Husserl. Zijn kritiek op de 'sciences' schijnt dus algemeen te zijn en scherp.

Max Scheler erfde het anti-empiristische pathos zowel van Kant als van Husserl. Van het begin af aan stond voor hem vast, dat de wetten van de zedelijke waardebepaling apriorisch van aard moesten zijn.¹ De ethica moest als een inhoudelijke wezenswetenschap van het zedelijk bewustzijn worden geconcipieerd en niet als ervaringswetenschap.

De afwijzing van de 'sciences' nam een generatie later, bij wat men – zij het met voorbehoud – de 'fenomenologische existentie-filosofen' zou kunnen noemen, een meer algemeen karakter aan. Dat Martin Heidegger zich bij zijn Daseinsanalyse van alle Antropologie, Psychologie en Biologie wenste te distantiëren,² was vol betekenis. Het anti-sciëntisme van Gabriel Marcel trad reeds in zijn 'Journal Métaphysique' (1927) naar voren. Hij trad echter nooit zo militant op als zijn landgenoten Jean-Paul Sartre, Simone de Beauvoir, Francis Jeanson. Bij deze groep klinkt een nieuw geluid. Zij strijden niet meer op de eerste plaats tegen het sciëntisme, het positivisme, het naturalisme. Het mikpunt van hun meest hartstochtelijke aanvallen draagt als naam: 'la pensée objective'. Daarmee is reeds gezegd dat deze auteurs de houding van de wetenschapsbeoefenaars als zodanig verwerpen. Voor Jeanson b.v. is de psychologie in haar geheel niets anders dan een systeem van morele uitvluchten. De wetenschappelijke psycholoog werkt de 'mauvaise foi' in de hand; '[il] contribue par sa méthode à conforter l'homme dans son reniement de humain'.³

De bange vraag rijst: wat is dan 'fenomenologische psychologie'? Wat is 'fenomenologische psychiatrie'? Bevat het begrip 'empirische menskunde op fenomenologische grondslag' niet een contradictie?

Maar ook een tegenovergestelde vraag is gerechtvaardigd: houdt de fenomenologische geesteshouding noodzakelijkerwijze de verwerping in van het wetenschappelijke denken als zodanig en van 'la pensée objective'? Het verwarrende is, dat de houding van sommige voraanstaande fenomenologen in deze bepaald dubbelzinnig is. Denken wij aan Scheler en Merleau-Ponty. Bij beiden doet zich iets eigenaardigs voor. Terwijl Scheler de inductie als methode versmaadt en op zoek is naar materieel-aprioristische wetten, laat hij toch niet na voor zijn argumentatie gebruik te maken van de resultaten der inductieve empirie. Hiervoor zouden talrijke voorbeelden te geven zijn. Om het bestaan van een ongedifferentieerde 'Einsfühlung' bij kinderen en